

УДК 159.923.2

Роль комунікативних особливостей подружжя в сімейному життєконструюванні

Чаусова Ю.А.

Розглянуто основні комунікативні особливості подружніх стосунків (довір'я у спілкуванні, взаєморозуміння між партнерами, схожість у поглядах, спільні символи сім'ї, легкість спілкування між чоловіком та жінкою, психотерапевтичність спілкування). Визначено їхню роль у конструюванні сімейного життя. Виявлено найбільш проблемні зони у спілкуванні між чоловіком і жінкою. Проаналізовано відмінності в комунікативній сфері та сімейному життєконструюванні між парами в цивільному та офіційному типах шлюбу.

Ключові слова: комунікативні особливості, подружні стосунки, життєконструювання.

Рассмотрены основные коммуникативные особенности супружеских отношений (доверительность в общении, взаимопонимание между партнерами, схожесть во взглядах, общие символы семьи, легкость в общении между мужем и женой, психотерапевтичность общения). Определена их роль в конструировании семейной жизни. Выявлены наиболее проблемные зоны в общении между мужем и женой. Проанализированы отличия в коммуникативной сфере и семейном жизнеконструировании между парами в гражданском и официальном типах брака.

Ключевые слова: коммуникативные особенности, супружеские отношения, жизнеконструирование.

The main communication features of marital relations (credibility in the communication, mutual understanding between the partners, the similarity in their views, the general symbols of the family, ease of communication between husband and wife, psychotherapy in communication) are considered. Their role in the family life-designing is determined. The most problem areas in communication between husband and his wife are identified. The differences in the communicative sphere and family life-designing between couples in civil and official types of marriage are analyzed.

Keywords: communication features, marital relations, life-designing.

Актуальність. Комунікативний аспект подружніх стосунків відіграє значну роль в їхньому розвитку. Саме у спілкуванні між чоловіком і жінкою приховані важливі моменти для становлення міжособистісної взаємодії, відчувається динаміка змін. Особливо цікавим та актуальним питанням є те, наскільки особливості комунікативної сфери подружжя відображені в процесі конструювання сімейного життя.

Метою статті є аналіз значення особливостей спілкування між членами подружжя у конструюванні сімейного життя.

Отже, як відмічають дослідники, процес розвитку шлюбу досяг рівня, коли стабільність браку, перш за все, визначають особистісні риси чоловіка та жінки [2], тобто оптимізація лише соціально-економічних умов життя сім'ї не завжди приводить до оптимізації шлюбу, формування гармонійного сімейного клімату [3]. До того ж, існує зворотній зв'язок – адже, як зауважує О.Я. Кляпець, протягом життя сімейна структура також постійно змінюється, перебуваючи в процесі розвитку. В позитивному варіанті стосунки розвиваються, сприяючи самореалізації особистості в сімейній сфері [1]. При переході з одного етапу розвитку молодої сім'ї на інший у партнерів виникає значна переорієнтація цінностей та поглядів на життя [4], а отже, і перебудова основних сфер в сімейній взаємодії, зокрема, комунікативної.

Вивчення комунікативних особливостей подружжя відбувалося за допомогою опитувальника «Спілкування в сім'ї» Ю.Є. Альошиної, Л.Я. Гозмана, Є.М. Дубовської. Дана методика спрямована на вивчення характеру спілкування між партнерами у подружжі. Саме тому вона цілком відповідає одному із завдань дослідження – вивчити особливості подружніх стосунків (в даному випадку - комунікативні), які є одною з характеристик сімейного життєконструювання. Методика значно виділяється серед подібних опитувальників, оскільки найточніше розкриває особливості спілкування в подружній парі, враховує основні його складові. Передбачалося, що в результаті буде виявлено основні характеристики міжособистісної взаємодії партнерів та складено розгорнуту картину комунікативної ситуації в сім'ї.

В пілотажному дослідженні взяли участь 9 пар віком від 21 до 39 років, з яких 4 пари перебувають в цивільному шлюбі і 5 – в офіційному (термін подружнього життя – від 1 до 5 років).

Загальний підрахунок «сирих» балів за методикою відбувався за допомогою ключа, в якому виокремлено шість шкал: довір'я у спілкуванні, взаєморозуміння між партнерами, схожість у поглядах, спільні символи сім'ї, легкість спілкування між чоловіком та жінкою, психотерапевтичність спілкування). Після цього «сирі» бали всередині кожної шкали було переведено в стандартизовані (стени) з урахунком кількісного діапазону відповідей, застосованого для всіх шкал.

Зауважимо, що через невелику кількість досліджуваних пар у вибірці можна говорити радше про тенденції, які потребують подальшого більш глибокого та детального вивчення. Отже, шкала «Довір'я у спілкуванні» розкриває рівень довір'я, відвертості, щирості у стосунках, показує, наскільки обидва члени подружжя здатні поділитися один з одним таємницями, зовнішніми та внутрішніми негараздами, важливою для них інформацією. Зазначимо, що шкала складається з двох підшкал: з оцінки себе та оцінки партнера. Виходячи з цього була складена наступна зведена таблиця результатів, дані в якій представлені у відсотках.

Табл. 1

Довір'я у спілкуванні

Рівні довір'я у спілкуванні	Громадянський шлюб		Офіційний шлюб	
	Оцінка себе	Оцінка партнера	Оцінка себе	Оцінка партнера
Найвищий	–	12,5	20	20
Високий	75	87,5	50	50
Середній	12,5	–	30	40
Низький	–	–	–	–

За отриманими даними довірчі стосунки у подружніх пар знаходяться на середньому і вищих рівнях, тобто низький рівень взагалі відсутній. Нагадаємо, що всі досліджувані пари перебувають на початковому етапі подружнього життя – від одного до п'яти років, і в цей час у стосунках ще є багато очікувань та сподівань стосовно один одного, члени подружжя ще тільки формують власні уявлення про сімейне життя. У цей період, можливо, ще не переживалися складні життєві ситуації, не відбувалися події, які могли б змусити чи то кардинально змінити враження один про одного, чи зменшити відвертість у стосунках. Тому чоловік і жінка здебільшого бачать один одного в яскравому «ідеальному» світлі, без недоліків, дещо переоцінюють можливості партнера, і відповідно до цього, рівень довір'я залишається достатньо високим («я розповідаю партнерові майже завжди про свої стосунки з іншими людьми», «я повністю відвертий з партнером», «в мене немає таємниць від партнера» тощо).

Також звернемо увагу на те, що у пар, які перебувають у громадянському шлюбі, зафіксовано більш високий рівень довір'я, в той час як пари, що знаходяться в офіційному шлюбі, рівномірніше розподіляються між високим та середнім рівнями. Можливо, офіційний шлюб передбачає більше реальних ситуацій, які стають індикаторами ставлення чоловіка та жінки один до одного. Йдеться, наприклад, про планування та народження дитини, придбання на спільні кошти значних покупок (квартира, машина тощо), стосунки з родичами (відчуття великої спільної родини) та інші.

Найвищий рівень довір'я у стосунках більше притаманний парам з офіційним статусом шлюбу. В громадянському шлюбі довір'я менше, і воно наявне лише при оцінці партнера. Виходить, члени громадянського подружжя стосовно себе не відчують такої впевненості, як стосовно партнера. Можливо, тут присутній страх невиправдання сподівань, сумніви у власних можливостях. В той же час, стосовно партнера таких сумнівів менше, і вони поступаються його переоцінці, «ідеальному» баченню. Утім, в офіційному шлюбі, завдяки більшій стабільності та надійності, документально закріпленим стосункам, а також більшому спектру ролей та різноманітних подій, рівень довіри у партнерів стосовно один одного досягає найвищої позначки.

Наступна шкала, за якою проводився аналіз, – «Взаєморозуміння між чоловіком і жінкою» – спрямована на виявлення того, наскільки пара здатна порозумітися один з одним, увійти у положення іншого. Шкалу розділено на підшкали «оцінка себе» та «оцінка партнера».

Табл. 2

Взаєморозуміння у парі

Рівні взаєморозуміння	Громадянський шлюб		Офіційний шлюб	
	Оцінка себе	Оцінка партнера	Оцінка себе	Оцінка партнера
Найвищий	12,5	25	10	10
Високий	87,5	75	70	70
Середній	–	–	20	20
Низький	–	–	–	–

Як і при розгляді попереднього показника, в рамках даної шкали бачимо, що низький рівень взаєморозуміння також відсутній. Скоріш за все це означає, що подружні пари в перші роки спільного життя всерйоз прагнуть краще зрозуміти один одного, прислухатися до почуттів, стати ближчими одне одному.

В даному випадку найвищий рівень взаєморозуміння зафіксовано і в громадянському, і в офіційному типах шлюбу. Високий же рівень виявляється більш характерним для неофіційного шлюбу. Можливо, такий розподіл можна пояснити тим, що громадянський тип шлюбу – це добровільне бажання двох людей жити разом, не скріплене ніякими документами та надмірною відповідальністю. Всі узгодження у стосунках знаходяться на рівні домовленості, довіри партнерові, тому подружжя більше прагне зрозуміти один одного, щоб підтримувати взаємовідносини у належному стані («я відчуваю, що мій партнер ображений або роздратований чимось, навіть якщо він не хоче цього показати», «я повністю розумію свого партнера», «я можу без слів зрозуміти, який у мого партнера настрій» тощо). Офіційний шлюб, в свою чергу, накладає певні обмеження та зобов'язання. Чоловіку та жінці в деяких ситуаціях доводиться розуміти один одного, адже вони усвідомлюють власну відповідальність за стосунки. Через це інколи подружжя з офіційним статусом шлюбу змушені розумітися не за власним бажанням, а завдяки накладеним як суспільством, так і найближчим оточенням вимогам. Саме тому рівень взаєморозуміння

у пар в громадянському шлюбі дещо вищий, ніж у подружжя в офіційному. При чому, більший рівень взаєморозуміння в цивільному шлюбі приписується партнерові у зв'язку з чималими очікуваннями та сподіваннями стосовно нього.

Відповідно до цього, як бачимо з наведеної таблиці №2, і середній рівень взаєморозуміння між чоловіком і жінкою присутній лише в офіційному шлюбі. Як вже згадувалося вище, офіційне оформлення стосунків передбачає не тільки більшу відповідальність, але й велику кількість нелегких життєвих ситуацій, які доводиться долати подружній парі. Внаслідок подолання таких обставин може змінюватися бачення один одного завдяки зникненню ілюзорних, уявних рис характеру, які приписувались чоловіку або дружині ще до вступу у шлюб, і таким чином, взаєморозуміння також зазнає певних змін.

Третя шкала, яка характеризує спілкування в сім'ї – «Схожість у поглядах членів подружжя». В її рамках аналізується, наскільки подібні погляди стосовно ведення спільного побуту, виховання дітей, проведення дозвілля тощо мають чоловік та жінка. Згідно з отриманими даними складена наступна таблиця.

Табл. 3

Схожість у поглядах чоловіка і жінки

Рівні схожості поглядів	Громадянський шлюб	Офіційний шлюб
Найвищий	–	–
Високий	37,5	70
Середній	50	30
Низький	12,5	–

Як бачимо, спостерігається цікава тенденція – в офіційному шлюбі схожість у поглядах подружжя знаходиться на значно вищому рівні, ніж в громадянському. Зокрема, в цивільному шлюбі високий рівень схожості поглядів представлений вдвічі менше, ніж в офіційному, а значить, у таких пар менше спільних поглядів на певні події та ситуації. Такому результату може бути декілька пояснень. По-перше, пари, які офіційно оформили свої стосунки, відважилися на цей відповідальний крок з багатьох причин, серед яких, імовірно за все, схоже бачення життя, адже саме воно часто оберігає подружжя від конфліктів та суперечок. По-друге, навіть якщо при вступі до шлюбу погляди чоловіка і жінки певною мірою розходилися, то під час спільного життя вони набули нових якостей, змінилися, якимось чином підлаштувалися один під одного. Цивільний шлюб не накладає таких жорстких зобов'язань, тому і бажання коригувати власні погляди відповідно до поглядів партнера не так яскраво виражено («нам з партнером подобаються скоріше різні фільми, книжки, вистави, ніж однакові», «у нас з партнером скоріше різне ставлення до життя, ніж однакове», «досить часто наші з партнером погляди стосовно важливих питань не збігаються» і т.д.).

Середній рівень схожості поглядів більш представлений в громадянському шлюбі, ніж в офіційному. Тут треба згадати ще один такий важливий процес, як розлучення. Подружні пари, які живуть в цивільних стосунках, розуміють, що якщо не підійдуть один одному, якщо виникатиме занадто багато суперечок і конфліктів, вони зможуть розійтися. Можливо, це буде нелегко емоційно, але таке рішення не буде контролюватися оточенням та законом. Тому такі подружжя найчастіше не дуже прагнуть змінити власні думки, погляди на певну ситуацію. В той же час, офіційний шлюб накладає деякі обмеження, які полягають у труднощах і затратах часу і грошей. Через це пари з офіційним статусом стосунків більш вмотивовані бути гнучкими один до одного, поступатися та десь змінювати власний світогляд.

Наступною шкалою для розгляду характеру спілкування у подружжі є «Спільні символи сім'ї». Ця шкала визначає ті традиції, специфічну «мову», особливі заходи, які використовуються у взаєминах сімейної пари та мають для неї велике значення. Сюди, наприклад, входять кумедні прізвиська, якими партнери часто називають один одного, систематичні прогулянки в парку у вихідні, а також спільні спогади стосовно певних явищ, предметів, людей. Проаналізуємо таблицю з отриманими за даною шкалою результатами.

Табл. 4

Спільні символи сім'ї

Рівні наявності спільних символів	Громадянський шлюб	Офіційний шлюб
Найвищий	12,5	–
Високий	75	70
Середній	12,5	10
Низький	–	20

Несподіванкою для нас стало те, що в офіційному шлюбі спільні сімейні символи виявилися менш представленими, ніж у цивільному. Розберемо ситуацію докладніше.

Найвищий рівень спільних символів виявлений тільки в громадянському шлюбі, до того ж у пари, яка живе разом лише рік. Звичайно, тут присутній фактор романтики у стосунках, що проявляється у певних кумедних прізвиськах, яскравих виразах, які мають значення лише для подружжя. Перший рік спільного життя - це період нових відкриттів, дитячих пустощів і головне – ідеалізованого бачення

партнера. Тому спільних символів під час нього часто виникає дуже багато. Проте, постає інше питання: чи зберігаються ці символи і далі, впродовж подружнього життя? Для відповіді на нього розглянемо інші результати, а саме – низький рівень наявності спільних символів, який був виявлений в парі з офіційно оформленими стосунками. Справа в тому, що це подружжя перебуває в шлюбі близько п'яти років, і напевно, питання романтики та захопленості стосунками поступилися повсякденним побутовим ситуаціям. Підтримувати та збагачувати символи, які з'явилися на початку подружнього життя, вже немає ані сил, ані бажання, тому спільні традиції в даному випадку відійшли на другий план («я достатньо рідко у звертанні до партнера використовую кумедні прізвиська», «у нас з партнером немає улюблених висловлювань, які означають для нас обох те саме» тощо).

Високий та середній рівні наявності символів в сім'ї і в громадянському, і в офіційному шлюбі мають приблизно однакові показники. Мабуть, це пов'язано з тим, що вони є в кожній парі, хоч і не завжди у великій кількості. Адже у людей, які мешкають разом, з певним часом народжуються спільні спогади, виникають предмети та ситуації, які означають для обох партнерів одне й те саме («у нас з партнером є сімейні традиції», «у мене часто виникає відчуття, що у нас з партнером існує «своя» мова, невідома оточуючим людям», «досить часто один і той самий предмет викликає у нас з партнером однакові спогади» і т.д.). Такі процеси відбуваються і в цивільних, і в офіційних стосунках.

П'ятою є шкала «Легкість спілкування у парі», яка характеризує те, наскільки вільно, просто партнери спілкуються один з одним, чи виникає деяке напруження в процесі взаємодії, бажання приховати певну інформацію. Розглянемо зведену таблицю з результатами.

Табл. 5

Легкість спілкування у парі

Рівні легкості спілкування	Громадянський шлюб	Офіційний шлюб
Найвищий	–	10
Високий	100	80
Середній	–	10
Низький	–	–

Як бачимо, у всіх парах, які знаходяться в цивільних стосунках, переважає високий рівень легкості спілкування. Тут згадаємо, що цивільний шлюб – справа суто добровільна, і ґрунтується він лише на бажанні двох людей бути разом. Відповідно до цього легкість у взаємній комунікації – важливий критерій вибору партнера для спільного проживання, адже коли людям важко один з одним, вони ніяковіють, замикаються в собі, відчувають постійну напругу – навіщо тоді бути разом? Тим паче, стосунки ніким не узаконені і можуть бути припинені в будь-який момент.

Що стосується офіційного шлюбу, то тут діапазон рівнів легкості спілкування дещо ширший – він включає три рівні від найвищого до середнього. Як і у випадку з громадянським статусом стосунків, офіційний шлюб також насамперед передбачає відкритість і легкість у взаємодії партнерів, оскільки якщо б їм було тяжко та нецікаво один з одним і вони отримували б лише негативні емоції один від одного, то навряд чи б стосунки узаконилися, набули офіційного статусу («у нас з партнером достатньо часто виникає почуття спільності, повного взаєморозуміння», «я дуже рідко відчуваю себе скуто у розмові з партнером», «мені легко спілкуватися з партнером» тощо). Те саме відноситься і до найвищого рівня легкості спілкування.

І остання, шоста шкала за даною методикою – «Психотерапевтичність спілкування». В її межях розглядається, наскільки міжособистісна комунікація в подружній парі допомагає партнерам поліпшити особистісний стан, підняти настрій, забути про зовнішні негоди та проблеми. За результатами даної шкали була складена наступна зведена таблиця.

Табл. 6

Психотерапевтичність спілкування

Рівні психотерапевтичності спілкування	Громадянський шлюб	Офіційний шлюб
Найвищий	12,5	–
Високий	87,5	90
Середній	–	10
Низький	–	–

У даному випадку простежується тенденція, схожа на результати за шкалою «Легкість спілкування». Основна кількість досліджуваних пар (і в громадянському, і в офіційному шлюбах) знаходиться на високому рівні психотерапевтичності спілкування. Звичайно, це ще один дуже важливий показник у стосунках. У кожного з членів подружжя існує безліч власних справ, які вимагають часу та сил. Певна річ, не завжди в цих ділах все іде так, як заплановано заздалегідь, і доводиться коригувати плани, іти на конфлікт з іншими людьми, а інколи і розчаровуватися. Тому так важливо для партнерів, повертаючись додому, відкриватися своєму чоловіку або жінці, і чути слова співчуття та підтримки. Саме психологічна підтримка спонукає особистість йти далі, долаючи труднощі та суперечки, до того ж такі моменти психотерапевтичної взаємодії значно зміцнюють стосунки («коли в мене поганий настрій, мені

досить часто стає легше від спілкування з партнером», «я майже ніколи не жалію, що розповів своєму партнерові щось «зайве», важливе для мене», «в мене немає тем, на які важко спілкуватися з партнером» і т.д.).

Висновки. Таким чином, вивчення комунікативних особливостей подружніх стосунків показало, що найбільш проблемними зонами в спілкуванні між партнерами в цивільному шлюбі є схожість у поглядах чоловіка і жінки, а в офіційному – довір'я у спілкуванні, що, ймовірно, має значний вплив на процес сімейного життєконструювання. Проаналізувавши різні складові характеру спілкування між членами подружжя, відзначимо, що в цілому спостерігається тенденція до зниження рівня показників за шкалами в офіційному шлюбі у порівнянні з цивільним. Відповідно до цього, можна припустити, що процес конструювання стосунків в парах з громадянським типом шлюбу відбувається більш вільно, гнучко, відкрито, при цьому, індивідуальні бачення партнерів стосовно спільного життя можуть різнитися, інколи навіть бути протилежними. Що стосується офіційного шлюбу, то тут життєконструювання розгортається радше в цілеспрямованому сюжеті, сповненому близькістю, взаєморозумінням у спілкуванні, однак через велику кількість відповідальних ситуацій та рішень не всі очікування стосовно партнера здійснюються, а отже, рівень довір'я один до одного знижується.

Література:

1. Кляпець О.Я. Постановка життєвого завдання як чинник подолання сімейної кризи // Соціальна психологія, 2008, №6. – с. 139-147.
2. Кутсар Д. О. характерах супругов в связи с некоторыми показателями атмосферы общения в конфликтной семье / Психология семьи / Редактор-составитель Д.Я. Райгородский. – Самара: Изд. Дом «БАРАХ-М», 2002. – с.505-512.
3. Левкович В. П., Зуськова О. Э. Социально-психологический подход к изучению супружеских конфликтов // Психологический журнал, 1985, Т.6, №3. – с. 126-137.
4. Олейник Ю. Н. Исследование уровней совместности в молодой семье // Психологический журнал, 1986, № 2. – с. 59-67.